

Forskjellene øker og minker

De rikeste blir sakte men sikkert litt rikere, mens de fattigste får en stadig mindre del av inntektskaka. Vi ser klare tendenser til økende ulikhet i fordelingen av formue. Kvinners arbeidsdeltakelse likner mer og mer på menns, både i sysselsettingsnivå, arbeidstid og arbeidsløshet. Dette er tendenser som blir klarere etter som vi passerer midten av 1990-årene. Unge kvinners sterke posisjon på utdanningsmarkedet kan tyde på at tendensen til reduserte kjønnsforskjeller på arbeidsmarkedet vil vedvare.

Noen sider ved det norske samfunn endrer seg svært sakte, dette gjelder kanskje særlig befolkningsutviklingen. På andre felter skjer utviklingen raskere, for eksempel innen temafeltene inntekt, utdanning og arbeid. Derfor vil vi innledningsvis bruke mest plass på utviklingen på disse områdene.

Gode tider

Norge er inne i en periode med økonomisk høykonjunktur. Det gir seg utslag i reduksjon i arbeidsløsheten, og i 1996 ser vi at også de langtidslediges antall synker. Færre mottar sosialhjelp, og den disponible inntekten øker sterkt. Vi får råd til å bruke stadig mer av pengene på annet enn mat og bolig, for eksempel brukes de til bilkjøp. Biltrafikken øker, og med den forurensingen. Alkoholforbruket har vi også råd til å øke. Den økende etterspørselen etter arbeidskraft gjør at flere flytter på seg. Som under forrige høykonjunktur setter vi av mindre tid til teater og operabesøk. Kriminaliteten viser på nytt en økende tendens, men her har det skjedd endringer i registreringen som gir grunnlag for skepsis til om økningen er reell.

Inntektsforskjellene som øker

Samtidig ser vi tendenser til at den økonomiske framgangen ledsages

av økende forskjeller mellom folk. Den rikeste tidelen av befolkningen mottar stadig mer av inntektene, mens den fattigste tidelen får sin andel av inntektene redusert. I 1995 gikk nesten 22 prosent av inntektene til den mest velstående tidelen, mens den samme tidelen måtte "nøye" seg med rundt 19 prosent ti år før. Den minst velstående tidelen fikk nesten 4 prosent av inntektskaka for ti år siden, men må nå klare seg med litt under 3 prosent. Ulikhetene i formuesfordelingen viser samme tendens, i takt med at inntektene akkumulerer formue.

Kjønnsforskjellene som minker

Sysselsettingsnivået blant kvinner er nå høyere enn noen gang før, og ligger også stadig nærmere mennenes. Særlig småbarnsmødrene har hatt en markert utvikling, i dag lønnsarbeider 77 prosent av kvinnene med små barn. Kvinner med små barn har en høyere yrkesprosent enn alle kvinner 25-66 år under ett.

Kvinnene har også gjort sitt inntog på utdanningsområdet, og på noen felter gått forbi mennene. I 1995 var nesten 29 prosent av kvinnene i alderen 19-24 år under høyere utdanning, mens snaut 22 prosent av mennene i samme aldersklasse var i slik utdanning. Det har skjedd en

Sosiale indikatorer

Sosiale indikatorer har som mål å tallfeste utviklingen ved ulike sider av befolkningens levekår og livsstil. Ideelt sett skal de gi en samlet og konsentrert oversikt over samfunnsutviklingen. Statistikk av denne typen kan ikke fange opp alt, og representerer nødvendigvis et utvalg som framhever visse sider ved samfunnsutviklingen på bekostning av andre. På noen felter er også indikatorenes utsagnskraft begrenset på grunn av mørketall og feilkilder, vi tenker her særlig på kriminalstatistikken. Det har vært en målsetting å dekke flest mulige samfunnsområder, selv om utvalget er begrenset til om lag 40 indikatorer. Et annet viktig kriterium for valg har vært at indikatorene finnes for flere tidspunkter.

generell "utdanningsrevolusjon" idet stadig flere tar seg høyere utdanning, og kvinnene har ledet an i denne "revolusjonen".

Fremdeles er det slik at kvinner lever lengre enn menn, men også her har avstanden skrumpet inn i løpet av de siste ti årene. Begge kjønn lever lengre, men mennene har økt sin levealder mest. Eldrebefolkningen blir stadig mer rørlig, men her er det kvinnes bevegelsesevne som har bedret seg mest. Kvinner og menn røyker nå i omtrent like høy grad, mens det tidligere var menn som i størst grad pådrog seg denne helserisikoen.

Samboertilværelsens økende popularitet

Det er altså ikke bare på feltene utdanning, inntekt og arbeid at det skjer klare endringer. Tydelige er også endringene i samlivsformer og boformer. Samboere med felles barn er en raskt voksende familiekategori, noe som blant annet medfører at nær annet hvert barn blir født utenfor ekteskap. Videre blir det stadig flere som lever som enslige.

Andelen uførepensjonister øker igjen, og også her er det kvinnene som øker mest. I dag er nær en av ti kvinner i alderen 16-66 år uførepensjonert. Økningen i uførepensjonister kommer etter en periode med nedgang på grunn av innstramninger i regelverket.

Den registrerte grove voldskriminaliteten ser ut til foreløpig å ha stabilisert seg på et lavere nivå enn ved inngangen til 1990-årene, mens narkotikakriminaliteten og den økonomiske kriminaliteten øker.

BEFOLKNINGSUTVIKLINGEN

Det er ikke store sprang i befolkningsutviklingen fra ett år til det neste. Faktorer som påvirker fruktbarhet og dødelighet har med grunnleggende forhold i samfunnet å gjøre, og endres langsomt. Det store flertallet av dem som bor i landet ved ett årsskifte, bor her også ved det neste med ett år høyere alder. Å snu befolkningsutviklingen er som å snu en supertanker, det tar lang tid fra en impuls for endring gis til kursen er forandret. I løpet av året vil om lag 1 prosent av befolkningen dø, og 1/2 prosent flytte ut. Av dem som bodde i landet ved utgangen av 1996, var 1,4 prosent født i løpet av året og 0,6 prosent hadde flyttet inn.

Økende befolkning....

Ved utgangen av 1996 hadde Norge 4,39 millioner innbyggere. Folketallet hadde økt med 22 800 personer i løpet av året. Det var noe mer enn i fjor, men litt mindre enn de foregående årene. Sammenliknet med foregående år var tallet på innvandringer, utvandring og fødsler litt høyere og antall døde litt høyere.

Befolkningstilveksten på 0,5 prosent er relativt sterk sett i forhold til årlig gjennomsnitt i perioden 1980-1990 (0,4 prosent), men lavere enn i perioden 1990-1993 (0,6 prosent). Den høye tilveksten etter 1990 skyldes både relativt stor naturlig tilvekst og høy nettoinnvandring fra utlandet.

..... og stabil fruktbarhet?

Samlet fruktbarhetstall (SFT) i 1996 var 1,89 Det er 0,02 over foregående år, og svarende til gjennomsnittet fra siste ti år. Laveste tall som noen gang er registrert, er fra 1983 hvor samlet fruktbarhetstall kom ned i 1,66. Samlet

fruktbarhetstall betegner det gjennomsnittlige barnetall en kvinne vil ha ved slutten av sin fødedyktige periode, om hun gjennomlever hele denne perioden med de aldersspesifikke fødselssannsynligheter fra et gitt år. Det er nedgang i fødselshyppigheten for kvinner som er yngre enn 30 år, og oppgang blant dem som er eldre.

Helt siden tidlig på 1960-tallet har en stadig økende andel av fødslene skjedd utenfor ekteskap (48 prosent i 1996). Fire femdel av barn født utenfor ekteskap hadde foreldre som lever i samboerskap, mens en femdel var barn født av enslige mødre.

Tegn til oppgang i giftermålshyppigheten

Giftermålshyppigheten er fortsatt svært mye lavere enn for 10-20 år siden. Fra og med 1994 har det imidlertid vært oppgang i alle vanlige ekteskapsaldere med unntak av de yngste. For de under 25 år er det fortsatt nedgang i giftermålshyppigheten.

Tallet på inngåtte ekteskap har variert noe fra år til annet etter at den langsiktige nedgangen stoppet opp tidlig på 1980-tallet. I 1996 ble det inngått 23 200 ekteskap, en økning på 1 500 fra foregående år. Det var oppgang både i førstegangsgiftermål og i ekteskap hvor minst én av partene hadde vært gift tidligere. I 1996 ble det registrert 127 nye partnerskap. Fortsatt er nærmere av tre av de inngåtte partnerskapene mellom menn.

Tallet på samboere og aleneboere øker

Flere og flere velger å leve i samboerforhold uten å inngå formelt ekteskap, men oppgangen i ugift samliv er ikke stor nok til å kompensere for hele nedgangen i

giftermålshyppigheten. I 1996 var det minst 225 000 samboerpar i Norge, hvorav om lag hvert tredje par hadde felles barn. Det er imidlertid fortsatt bare i de yngste aldersgruppene (under 30 år) at samboerskap er mer utbredt enn ekteskap.

Det årlige antall skilsmisser har vært i kontinuerlig vekst, men på 1990-tallet har tallene stabilisert seg. I 1996 ble det registrert 9 982 skilsmisser, 400 færre enn året før, og under 10 000 for første gang på 1990-tallet. Dersom skilsmissehyppigheten fra 1996 holder seg, vil 44 prosent av ekteskapene som inngås nå, oppløses på lang sikt. Mønsteret i 1980 pekte mot 25 prosent.

Andelen som lever alene øker både blant yngre og middelaldrende. Brutte samboerskap og skilsmisser bidrar til denne utviklingen.

Innenlandske flyttinger øker igjen

Under nedgangskonjunktorene 1988-1992 sank antallet innenlandske flyttinger med nesten 15 prosent. Tallet for 1996 ligger 14 prosent over bunnivået, og er trolig en følge av at etterspørselen etter arbeidskraft igjen er økende. I 1996 var det 184 200 som fikk registrert skifte av bosted mellom to kommuner. I forhold til folketall og aldersstruktur er dette fortsatt markert lavere enn i perioden 1950-1990.

Antall utenlandske statsborgere synker

Variasjonen i befolkningstilveksten de siste årene har særlig hatt sammenheng med endringer i flyttingene til og fra utlandet. For nordmenn og andre vest-europeere har flyttingene sammenheng med arbeidsmarkedet hos oss og i nabolandene, mens det for øvrige lands

statsborgere er politiske forhold i hjemlandet, og hvordan vår innvandringspolitikk praktiseres som er avgjørende.

Vi hadde en nettoinnvandring fra utlandet på 5 800 personer i 1996, 500 færre enn året før, og det laves-te på 1990-tallet. Om vi bare ser på norske statsborgere, var det en net-toutvandring på i alt 1 300 perso-ner. Innflyttingsoverskuddet fra land i den tredje verden gikk opp for første gang siden slutten av 1980-tallet. Med en nettoinnvand-ring på 3 200 personer i 1996, var innflyttingsoverskuddet fra land i den tredje verden fortsatt langt la-vere enn toppnivået på 10 000 per-soner i 1987 og 1988. Nettoutvand-ringen av norske statsborgere har økt siden 1991.

Skifte til norsk statsborgerskap øker fortsatt, over 12 000 personer ble norske statsborgere i 1996, mens det bare var 2-3 000 pr. år på 1980-tallet. Utenlandske statsborgere ut-gjør nå 3,6 prosent av folketallet, og antallet har sunket i 1995 og 1996.

Flere av de aller eldste og flere små barn

Aldersstrukturen i befolkningen endrer seg langsomt. Heller ikke i 1996 var det noen økning i antall personer 67 år og eldre, men antall personer 80 år og over økte med nesten 4 000, 70 prosent var kvin-ner. En tilsvarende utvikling forven-tes i de nærmeste årene, det vil si at antallet pensjonister ikke endres nevneverdig, men at det blir flere av de aller eldste.

Siden folketallet har vært stabilt så pass lenge, var det liten økning i antallet små barn (0-6 år). Barn 0-6 år utgjorde 9,7 prosent av total-befolkningen i 1996, mens gruppen 80 år og over tilsvarte 4,1 prosent

av befolkningen. De gamles andel har vokst fra 4,0 prosent året før.

Samboerpar med felles barn - den familietyper som øker raskest

Ved inngangen til 1997 var det 2,05 millioner familier i Norge. Her er alle enslige personer (936 000) reg-net som familier. Samboerpar med felles barn er den familieformen som for tiden øker raskest, relativt sett. Fra 1995 til 1997 var økningen 11 prosent, eller 8 000 familier. Samtidig ble det 25 000 flere ensli-ge, slik at gjennomsnittlig familie-størrelse sank fra 2,15 til 2,13.

Hvis vi setter en aldersgrense på 18 år for å være barn, var det 41,0 pro-sent av familiene som bestod av ek-tepar med eller uten hjemmeboen-de barn, 3,9 prosent var samboere med felles barn og 5,4 prosent og 0,7 prosent henholdsvis mor eller far med hjemmeboende barn. De enslige utgjorde 49,0 prosent av fa-miliene, men i denne gruppen vil det være en del som er samboere uten barn. Familiestatistikken om-fatter bare samboere med felles barn.

HELSE

Økende levealder, særlig for menn

Fra 1980 til 1987 var det nesten in-gen endring i forventet levealder. I den neste åtteårsperioden, fra 1988 til 1996, økte levealderen med 2,3 år blant menn og 1,5 år blant kvin-ner. Forventet levealder er et ut-trykk for nåtidens dødelighet, et hy-potetisk mål som uttrykker hvor lenge en nyfødt kan forventes å le-ve, gitt de aldersspesifikke dødelig-hetsratene som gjelder i fødselsåret. Gjennomsnittlig forventet levealder for menn i 1996 var 75,4 år, og for kvinner 81,1 år. Økningen har blant annet sammenheng med at risikoen

for en svært tidlig død er mindre. Etter en nokså stabil spedbarnsdø-delighet på 1980-tallet (i gjennom-snitt 8,1 dødsfall pr. 1 000 levende-fødte), ble spedbarnsdødeligheten betydelig redusert på 1990-tallet. I 1996 var spedbarnsdødeligheten 5,2 pr. 1 000 levendefødte. Døde-ligheten i andre aldersgrupper un-der 65 år har også gått ned. Ned-gangen har vært særlig markert et-ter 1987. Fra 1987 til 1995 ble dø-deligheten blant menn i aldersgrup-pen 1-64 år redusert med 20 pro-sent, blant kvinner var reduksjonen 10 prosent. Etter 1988 har det vært en nedgang i selvmordstallene. I 1994 ble det registrert om lag 180 færre selvmord enn i toppåret 1988. Vi må tilbake til 1970-tallet for å finne en lavere selvmordsrate blant menn enn den som ble regist-rert i 1994.

Hver femte har et helse-problem

Det har vært liten endring i helsetil-standen siste 10 år sett på bak-grunn av folks vurderinger av egen helse. Både helse- og levekårsdata viser likevel at det har vært en øk-ning i andel personer som oppgir at de har en sykdom i forhold til tidli-gere år. Noe av årsaken kan være økt kunnskapsnivå, og at flere syk-dommer blir diagnostisert.

Imidlertid hadde færre personer nedsatt funksjonsevne i 1995, sam-menlignet med for ti år siden. Det er i første rekke bevegelsesevnen blant de eldre som er bedret i perio-den. Størst er bedringen blant eldre kvinner, selv om det totalt sett er flere kvinner enn menn med inn-skrenket bevegelsesevne.

I 1995 rapporterte en av fem at de hadde et helseproblem som medfør-te ulemper for dem i hverdagen. For befolkningen under ett er det sykdom i muskel-/skjelettsystemet

og luftveisproblemer som er mest utbredt. Antallet krefttilfeller ser ut til å stabilisere seg, etter å ha økt jevnt gjennom hele 1980- og 1990-tallet. Etter 45-årsalderen øker forekomsten av hjerte-/karsykdommer og sykdommer i øye- og øreregionen. Barn og unge med sykdom har oftest sykdommer i luftveiene eller hudlidelser (eksemer mv.).

Uendrete røykevaner hos kvinner

Bruk av alkohol og tobakk står sentralt når man skal vurdere risikoen for utvikling av helseproblemer. Om lag en tredel av den voksne befolkningen var dagligrøykere i 1996, 34 prosent av mennene og 33 prosent av kvinnene. Siden tidlig syttitaltall har det blitt mindre vanlig å være dagligrøyker blant menn, mens det blant kvinner er like vanlig å røyke i dag som i 1973. Til tross for en nedgang i andelen dagligrøykere, har det gjennomsnittlige sigarettforbruket blant dagligrøykere økt i siste 20-årsperiode fram til 1996.

Det registrerte alkoholforbruket gikk kraftig ned i begynnelsen av 1980-årene. Etter en svak økning fram til 1987, viste alkoholforbruket en synkende tendens fram til 1993. Fra 1993 til 1996 er det igjen registrert en svak økning i forbruket, som nå nærmer seg nivået fra første halvdel av 1980-tallet. Det registrerte alkoholforbruket omfatter imidlertid ikke alkohol som går utenom legale omsetningskanaler. En intervju-undersøkelse fra Statens institutt for alkohol- og narkotikaforskning (SIFA) i 1994 viser at nærmere 87 prosent har drukket en eller annen form for alkohol, og at nærmere 34 prosent har drukket hjemmebrent i løpet av det siste året.

Færre aborter i 1990-årene

Tendensen til økning i aborttallene fra 1983 til 1989 ble snudd til en markert reduksjon på begynnelsen av 1990-tallet. Antallet aborter pr. 1 000 kvinner i aldersgruppen 15-49 år var i 1995 det laveste som er registrert siden loven om selvbestemt abort trådte i kraft i 1979.

UTDANNING

Større grunnskolekull

Tallet på elever i grunnskolen er fra 1992 på veg oppover igjen, etter å ha vist en nedgang på begynnelsen av 1990-tallet. Mens antallet elever i grunnskolen var om lag 467 000 i 1993, er tallet i 1995 oppe i vel 477 000 elever. Blant annet på grunn av Reform '97, med skolestart for 6-åringene, vil tallet på grunnskoleelever fortsette å øke. Det foreligger ennå ikke statistikk som viser dette, men i Samfunnsspeilet nr. 3/95 er det foretatt framskrivninger for størrelsen på grunnskolekullene i årene som kommer. Framskrivningene viser at det i 2005 vil være rundt 615 000 elever i grunnskolen, eller en økning på om lag 32 prosent fra 1993. Rundt 60 prosent av økningen skyldes større barnekull, mens 40 prosent skyldes at 6-åringene skal inn i skolen.

De fleste går videre

De aller fleste velger fortsatt utdanning etter avsluttet grunnskole. Kun 3,3 prosent av elevene som avsluttet grunnskolen i 1995, var ikke i ny utdanning samme høst. Andelen personer i alderen 16-18 år som er under videregående opplæring har vært økende de siste årene, og viser også økning fra 1994 til 1995. I 1995 var over 90 prosent av 16-18-åringene under videregående utdanning.

Også flere i høyere utdanning

Vi finner den samme trenden innen høyere utdanning, hvor stadig større deler av de mest aktuelle årskullene er under utdanning. I 1986 var 13,5 prosent av 19-24-åringene under høyere utdanning. I 1995 var det tilsvarende tallet 25 prosent. Det har med andre ord vært en markert økning i andelen unge som tar utdanning ved høyskoler og universitet. Dette gjelder også aldersgruppen 25-29 år. Mens snaut 8 prosent av 25-29-åringene var under høyere utdanning i 1986, hadde dette økt til 12 prosent i 1995.

Kvinner starter i større utstrekning enn menn på en universitets- eller høyskoleutdanning. Andelen kvinner 19-24 år under høyere utdanning var i 1995 på nesten 29 prosent, mens den tilsvarende andelen for menn var på snaut 22 prosent. Det er også geografiske forskjeller i deltakelsen i høyere utdanning. Mens kun 17 prosent av 19-24-åringene i Finnmark var under høyere utdanning i 1995, var den tilsvarende andelen i Sør-Trøndelag på nesten 29 prosent.

Det var vel 9 600 registrerte utenlandsfødte studenter ved landets universiteter og høyskoler i 1994. De utgjorde nærmere 6 prosent av den samlede studentmassen. Disse tallene er imidlertid svært usikre. Vel halvparten av de utenlandsfødte studentene kom fra den tredje verden. En av fem utenlandsfødte studenter var født i Norden, og omtrent like mange i et av de andre vestlige land.

ARBEID

Perioden fra begynnelsen av 1980-årene og fram til i dag er preget av sterke svingninger på arbeidsmarkedet. Tydeligst kan vi se

dette i statistikken over endringer i arbeidsløshet. Men de vekslende konjunkturerne i perioden har også medført store endringer i sysselsetting, arbeidstid og uførepensjonering.

Sysselsettingsøkning etter 1993

Fram til 1984 var det samlede antall sysselsatte tilnærmet stabilt, mens det i perioden 1984-1987 økte med om lag 160 000 personer. Deretter sank sysselsettingen fram til 1993, da den lå på samme nivå som i 1985. Fra 1993 til 1994 økte sysselsettingen igjen, for første gang på sju år, og fram til 1996 har denne økningen blitt sterkere.

Utviklingen har vært ulik for kvinner og menn (25-66 år) i perioden som helhet. En svak nedgang i andelen sysselsatte blant menn i årene 1980-1983 ble avløst av en fireårsperiode med stabil sysselsetting, hvorefter vi igjen fikk en periode med relativt kraftig nedgang. Fra 1993 til 1996 har vi imidlertid sett en økning i sysselsettingen blant menn, og for første gang i perioden har menn hatt en sysselsettingsutvikling på linje med kvinner. I 1996 er sysselsettingen blant menn igjen kommet opp på samme nivå som i 1989, som var året etter den kraftige nedgangen startet. Samtidig er sysselsettingsnivået blant kvinner høyere enn noen gang før.

Perioden som helhet kjennetegnes for øvrig av en sterk og relativt jevn sysselsettingsutvikling blant kvinner. Riktignok var vi vitne til en nedgangsperiode etter 1987 også for kvinner, men den var svakere og mer kortvarig enn for menn. Samlet har sysselsettingsutviklingen blant kvinner og menn fra 1980 og fram til 1996 resultert i at kjønnsforskjellen er sterk redusert. Mens forskjellen i andelen sysselsatte kvinner og

menn var på drøye 28 prosentpoeng i 1980, var den i 1996 knapt 11 prosentpoeng.

Økt likhet i arbeidstid mellom kvinner og menn

De sysselsatte mennene arbeider noe mindre i 1996 enn i 1980. I første halvdel av 1980-tallet jobbet sysselsatte menn ca. 41 timer pr. uke i gjennomsnitt. I årene 1985-1986, en periode da sysselsettingsnivået blant menn var høyt og stabilt, økte arbeidstiden til henholdsvis 41,5 og 41,9 timer. I 1987 innførte vi arbeidstidsreformen som innebar en generell nedsettelse av arbeidstiden til 37,5 timer, noe som bidrog til at gjennomsnittlig arbeidstid sank fra 41,9 til 41 timer pr. uke for menn. På grunn av brudd i tidsserien er tallene før og etter 1988 ikke helt sammenliknbare. Vi ser imidlertid en klar tendens til nedgang i arbeidstiden for menn også i løpet av perioden fra slutten av 1980-årene og fram til i dag.

For kvinner har arbeidstiden økt siden 1980, og er idag gjennomsnittlig på 30 timer pr. uke. Sysselsatte kvinner har i gjennomsnitt omlag én time lengre arbeidsuke i 1996 enn i 1980, med forbehold om noe usikkerhet på grunn av brudd i tidsserien. Forskjellen i arbeidstid mellom sysselsatte kvinner og menn har dermed blitt redusert med cirka to og en halv time i perioden.

Småbarnsmødrenes yrkesdeltaking øker igjen

Den gruppen som framfor noen har økt yrkesdeltakingen etter 1980, er mødre med små barn. Fra 1980 til 1987 økte yrkesprosenten (andelen i arbeidsstyrken) blant småbarnsmødre fra 53 til 72. Fra 1987 til 1991 var nivået stabilt. Fra 1991 til 1996 økte yrkesprosenten igjen, til 77 prosent. I 1996 ligger småbarns-

mødres yrkesprosent 24 prosentpoeng høyere enn i 1980, og er i dag (1996) bare 10 prosentpoeng lavere enn for menn 25-66 år (87 prosent) og høyere enn for alle kvinner 25-66 år (76 prosent).

Under 100 000 arbeidsløse

Fra slutten av 1980-årene og fram til 1993 var vi vitne til en økning i arbeidsløsheten som er helt enestående i etterkrigstiden. Bortsett fra lavkonjunkturen i 1983-1984, da arbeidsløsheten lå på ca. 3 prosent, har andelen arbeidsløse stort sett utgjort under 2 prosent av arbeidsstyrken. Arbeidsløsheten har tradisjonelt vært markert høyere for kvinner enn for menn. Da arbeidsløsheten steg på 1980-tallet, jevnet kjønnsforskjellene seg ut, og etter 1988 har menn hatt høyere arbeidsløshet enn kvinner. I 1993 var 6,6 prosent av den mannlige og 5,2 prosent av den kvinnelige arbeidsstyrken uten arbeid. Hovedårsaken til forskjellene mellom kvinner og menn, er at det i første rekke var mannsdominerte næringer som ble rammet av lavkonjunkturerne rundt 1983 og etter 1987. Kvinner er langt oftere sysselsatt i offentlig sektor; arbeidsplasser som tradisjonelt har vært bedre skjermet mot dårlige tider. Økningen i arbeidsløshet var svakere fra 1992 til 1993 enn den årlige økningen i den foregående femårsperioden, og fra 1993 til 1994 gikk arbeidsløsheten ned for første gang siden 1986. Denne nedgangen er blitt ytterligere forsterket de siste årene (1994-1996). "De gode tidene" på arbeidsmarkedet de senere årene har først og fremst slått ut for menn med en nedgang i arbeidsløshet fra 6,6 til 4,8 prosent, men også for kvinner med en nedgang fra 5,2 til 4,9 prosent.

Samtidig med den relativt høye ledigheten i 1983 og 1984 og etter

1988 har andelen langtidsarbeidsløse vært høy. Langtidsarbeidsløse er personer som har vært sammenhengende uten arbeid mer enn 26 uker. Fra 1988 til 1993 økte antall arbeidsløse fra 69 000 til 127 000, mens antallet langtidsarbeidsløse økte fra 11 000 til 55 000. Økt sysselsetting og nedgang i arbeidsløsheten resulterte imidlertid ikke i noen umiddelbar nedgang i andelen langtidsledige. Først i 1996 ser vi tydelig nedgang i langtidsarbeidsløsheten. Da var antallet arbeidsløse 98 000, og antall personer som har vært uten arbeid i mer enn et halvt år, knapt 30 000.

Nedgangen i antall uførepensjonister har stoppet opp

De økte problemene på arbeidsmarkedet mot slutten av 1980-årene avspeiles også i tallet på uførepensjonister. Fra 1980 til 1991 steg andelen av menn 16-66 år som var uførepensjonert, fra 5,8 til 7,5 prosent. Blant kvinner økte andelen fra 6,4 til 9,7 prosent. I 1991 utgjorde dette 106 000 menn og 133 000 kvinner. Antallet kvinner har i hele perioden vært høyere enn antallet menn. Dette har for en stor del sammenheng med at kvinner gjennomgående uførepensjoneres tidligere i livsløpet enn menn og dermed forblir "lenger i systemet" før overgang til alderspensjon. I perioden 1991-1993 sank antall nye uførepensjonister relativt kraftig, noe som bidrog til en nedgang i antallet uførepensjonister til 232 000 i 1993. Utviklingen i antall uførepensjonister i disse årene må først og fremst ses i lys av innstramminger i regelverket for tildeling av pensjon. Antall nye uførepensjonister har imidlertid økt igjen etter 1993, for både kvinner og menn, og nedgangen i andelen uførepensjonister i befolkningen har stoppet opp. Blant kvinner økte andelen igjen fra 1994 til 1996. I 1996 var drøyt 104 000

menn og drøyt 135 000 kvinner uførepensjonister.

INNTÉKT OG FORBRUK

Sterk vekst i disponibel inntekt

Disponibel inntekt var i følge nasjonalregnskapet 115 900 kroner pr. innbygger i 1996. Siden 1991 har den disponible inntekten pr. innbygger økt med 15 prosent. Disponibel inntekt pr. innbygger har økt gjennom så godt som hele perioden 1980-1996. Veksten i disponibel inntekt pr. innbygger var 37 prosent i denne perioden. Veksten i disponibel inntekt fra 1989 skyldes først og fremst vekst i inntekt, men etter 1992 har også nedgangen i renteutgifter bidratt vesentlig.

Disponibel inntekt er den samlede inntekten av arbeid, kapital og overføringer til husholdningene, fratrasket direkte skatter og trygdeavgifter og renter på gjeld. I vurderingen av økningen i disponibel inntekt pr. innbygger, bør en trekke inn at det har vært en betydelig økning i antallet enpersonhusholdninger. Det betyr at færre nyter godt av stordriftsfordelene som knytter seg til flerpersonhusholdninger.

Svak økning i inntektsulikhet

Figuren med disponibel husholdningsinntekt i laveste og høyeste desil skal vise hvordan ulikheten i fordelingen av husholdningsinntekten har utviklet seg. Husholdningene er rangert etter disponibel inntekt pr. forbruksenhet, det vil si at en har forsøkt å korrigere husholdningsinntekten for forskjeller i husholdningenes størrelse og sammensetning. Det er viktig å være oppmerksom på at sosialhjelp ikke inngår i disponibel inntekt. En har deretter regnet ut hvor stor del av den samlede disponible inntekten til husholdningene som tilfaller

den tidelen av husholdningene som har lavest inntekt, og tilsvarende hvor stor del av den samlede inntekten som tilfaller tidelen med høyest inntekt. I 1995 hadde tidelen med lavest disponibel inntekt pr. forbruksenhet snaut 3 prosent av den samlede inntekten, mens tidelen med høyest inntekt hadde nær 22 prosent av den samlede inntekten.

Hovedinntrykket for perioden er forholdsvis stor stabilitet i ulikheten slik den måles her. Det var en svak utvikling mot mindre ulikhet fra 1982 fram til 1988. Fra 1988 til 1989 økte ulikheten klart, men holdt seg omtrent på dette nivået fram til 1993. Fra 1993 til 1995 økte ulikheten igjen litt. Denne økningen synes å ha sammenheng med økning i utbetalingene av aksjeutbytte. Reduksjonen i ulikhet fram til 1988 skjedde i en periode med vekst i sysselsettingen, mens økningen i ulikhet fra 1988 til 1989 faller sammen med en økning i arbeidsløsheten. Selv om ulikheten i disponibel inntekt har vært forholdsvis stabil i perioden, gjelder ikke det samme for ulikheten i formue. Her ser en nå klare tendenser til økende ulikhet.

Antallet sosialhjelpsmottakere går ned

Til tross for nokså små endringer i inntektsulikheten har antallet sosialhjelpsklienter økt gjennom det meste av perioden. Det var i 1996 2,5 ganger så mange sosialhjelpsmottakere som i 1980. I 1996 var det 37 tilfeller pr. 1 000 innbyggere, sammenliknet med 15 i 1980. Veksten i antallet sosialhjelpstilfeller var særlig sterk på begynnelsen av 1980-tallet og i årene 1987-1989. Fra 1989 til 1996 var veksten i antall mottakere bare 2 prosent, og veksten i antallet mottakere pr. innbygger enda lavere. I

perioden 1989-1994 økte antallet sosialhjelpsmottakere med 10 prosent, for å falle nesten like mye fra 1994 til 1996. Første del av perioden etter 1989 var kjennetegnet ved betydelige økonomiske problemer for husholdningene, både på grunn av stor arbeidsløshet, fallende boligpriser og store renteutgifter.

Utgiftene til sosialhjelp har økt sterkt, utgiftene var om lag dobbelt så store i 1996 som i 1986, men fra 1989 var veksten beskjedne. Vel 4 milliarder kroner ble utbetalt som økonomisk sosialhjelp i 1996. Det er et komplisert årsaksmønster bak denne økningen. Det synes imidlertid klart at det er en mer langsiktig trend, den økte arbeidsløsheten på slutten av tiåret er på ingen måte den eneste forklaringen på det som har skjedd. Det er også viktig å peke på økningen i antallet enslige og enslige forsørgere.

Forbruk: Mindre til bolig og mat på 1990-tallet

I 1996 brukte husholdningene i gjennomsnitt vel 218 000 kroner til forbruk. Forbruket har ikke bare økt siden 1980, sammensetningen av forbruket har også endret seg ganske betydelig, særlig fram til slutten av 1980-tallet. Andelen av forbruket som gikk til mat, gikk ned fra vel 20 prosent i 1982 til 15 prosent i 1987, der den midlertidig stabiliserte seg. Etter 1991 har andelen til mat gått ytterligere ned til 13 prosent i 1996. Reduksjon i matvareandelen har vært typisk for hele den perioden vi har registrert husholdningenes forbruk. Det er først og fremst et uttrykk for velstandsvekst, og ikke for at vi forbruker mindre mat. Nedgangen i matvareandelen må også ses i sammenheng med at husholdningene er blitt mindre, og at vi i økende grad spiser ute.

En annen langsiktig trend som fortsatte inn i 1980-tallet var økningen i utgifter til bolig, lys og brensel (avdrag på boliglån inngår ikke som boligutgift). Andelen av forbruket som gikk til bolig, økte fram til 1988, den var da 26 prosent. Etter 1992 har boutgiftenes andel gått ned 4 prosentpoeng til 22 prosent i 1996. I 1996 brukte husholdningene i gjennomsnitt snaut 48 000 kroner til bolig, lys og brensel. Utgiftene til bolig var fra 1988 den største av hovedpostene i forbruket, men er i 1996 på nivå med utgiftene til reiser og transport. Det er for en stor del veksten i renteutgiftene som ligger bak veksten i boutgiftene på 1980-tallet. Rentefallet etter 1992 er også viktig for nedgangen i boutgiftsandelen de siste par årene.

Utgiftene til reiser og transport har det meste av perioden tatt rundt 20 prosent av husholdningsbudsjettet, unntaket er midten av 1980-tallet da opptil 24 prosent gikk til reiser og transport. Andelen har økt noe de siste par årene og var i 1996 på 22 prosent. Økningen har sammenheng med oppgang i bilsalg. Variasjonen i andelen av utgiftene som går til reiser og transport, har i stor grad sammenheng med variasjoner i nybilkjøp. En må her være oppmerksom på registreringsmåten i forbruksundersøkelsene, der en kjøpt bil blir registrert som forbruk med hele kjøpesummen, selv om husholdningen har lånt til kjøpet. Dette vil gi utslag i år med særlig høyt salg av biler.

OMSORG

Sterk utbygging av barnehagene

Mens barnehagedekningen var på snaut 21 prosent i 1980, var den steget til 52 prosent i 1996. Økningen har skjedd til tross for en økning i antallet barn i alderen 0-5 år

siden midten av 1980-tallet. I 1995 hadde nærmere 60 prosent av småbarnsfamiliene barnetilsyn utenfor familien. Halvparten av småbarnsmødre i heltidsarbeid, og en av tre småbarnsmødre uten yrkestilknytning har barna i barnehage. To av tre barn i alderen 3-5 år og hvert tredje barn i alderen 1-2 år hadde barnehageplass i 1995.

Størstedelen av plassene er heldagsplasser. Andelen med lang oppholdstid i barnehagene (avtalt oppholdstid 41 timer eller mer pr. uke) økte fra 27 til 60 prosent i perioden 1985-1995. Avtalt oppholdstid kan avvike fra den faktiske oppholdstiden. Om lag 10 prosent av småbarnsfamiliene kombinerer ulike tilsynsordninger. Fra 1991 til 1995 ble antall barn med plass i skolefritidsordninger fordoblet, fra 28 000 til 52 000. En tredel av barn i 1.-3. klasse hadde plass i skolefritidsordning i 1995.

Bedre omsorg for de eldste?

Det er liten tvil om at årsverksinnsatsen i eldreomsorgen har økt de siste 15 årene, også i forhold til økningen i antallet eldre. Økningen i tallet på årsverk innenfor hjemmehjelpstjenesten og i hjemmesykepleien pr. innbyggere 67 år og eldre, kom i første halvdel av 1980-tallet og etter 1992. Samtidig er det totale antallet brukere av hjemmetjenester gått ned. Eldre over 80 år utgjør imidlertid en økende andel av hjemmetjenestemottakerne. I 1995 var nærmere 48 prosent av brukerne over 80 år, og langt de fleste var kvinner. Nærmere 30 prosent av personer 67 år og over mottar hjemmetjenester eller bor på institusjon.

Selv om årsverksinnsatsen i institusjonsomsorgen er større, er det totale antallet institusjonsplasser for eldre redusert på 1990-tallet, sett i

forhold til økningen i eldrebefolkningen. Det er færre plasser i aldershjem, mens antallet plasser i sykehjem og boliger med heldøgns-tjenester har økt en del, og det er blitt et større tilbud av alders- og trygdeboliger. Det har vært en økning i antallet boenheter til pleie- og omsorgsformål generelt. Utviklingen innenfor årsverksressurser og plassfordeling viser at det har skjedd en økende tilpasning til de eldste og de mest hjelpetrengende. I 1995 var nærmere 3 av 4 institusjonsboere over 80 år.

Nedgangen i det totale antallet institusjonsplasser kan ha økt presset på hjemmetjenestene. Pleie- og omsorgstjenestene har dessuten fått mange nye brukere på grunn av nedbyggingen av institusjonsomsorgen i psykiatrien, gjennom desentraliseringen av Helsevern for psykisk utviklingshemmete (HVPU), og på grunn av kortere liggetider i de somatiske sykehusene. Konsekvensene synes å være at pleie- og omsorgstjenestene i større grad enn tidligere har måttet prioritere de mest pleietrengende.

KULTUR

Stabilt kinobesøk

Antallet kinobesøk pr. innbygger har på 1990-tallet variert rundt 2,5 besøk pr. innbygger i året. Besøksfrekvensen var lavest i 1992 med 2,2 besøk pr. innbygger, og høyest i 1990 og 1994 med 2,7 besøk. Selv om det er blitt færre kinoer og sitteplasser, har det vært en økning i antallet forestillinger i perioden, fra 134 000 i 1980 til 218 000 i 1996. Dette kan delvis tilskrives oppblomstringen av flerkinonett. Likevel har antallet besøk gått ned fra 17,5 millioner i 1980 til 11,5 millioner i 1996. Nedgangen i besøkstallet skjedde først og fremst i første halvdel av 1980-tallet, mens

besøkstallet siden slutten av det samme tiåret stort sett har variert rundt 11-12 millioner.

Denne langsiktige nedgangen i besøkstallet har skjedd selv om andelen som i løpet av et år har vært på kino, ikke har endret seg noe særlig. Fra slutten av 1980-tallet til 1995 ser det ut til at en større andel av befolkningen har vært på kino, fra 46 prosent i 1987 til 53 prosent i 1995. De synkende besøkstallene skyldes at det er blitt færre storbrukere, ikke at kinotilbudet når ut til færre. Det er særlig antallet hyppige kinobrukere blant unge som har gått ned.

Teater og opera: Svake besøkstall midt på 1990-tallet

Det har vært en svak økning i antallet forestillinger ved institusjonsteatrene. Antallet teater- og operaforestillinger økte fra 5 000 i 1980 til 6 500 i 1992. Tallet på forestillinger økte til 7 700 i 1993, en økning som imidlertid for en stor del skyldes at fire nye teatre ble inkludert i statistikken. Fra 1993 til 1996 gikk antallet forestillinger kraftig ned, det var 4 800 forestillinger i 1996.

Besøkstallene økte med antallet forestillinger fra 1980 til 1993. Utviklingen i besøkstallene har imidlertid vært ujevn over perioden. Besøkstallene gikk ned fra vel 300 besøk pr. 1 000 innbyggere i 1981 til 260-270 besøk pr. 1 000 rundt midten av tiåret. Etter 1986 har besøkstallene steget jevnt til 337 besøk pr. 1 000 i 1992. I 1993 da statistikken omfattet noe flere teatre, var tallet 347 besøk pr. 1 000. Fra 1993 til 1996 falt besøkstallet med 27 prosent til 253 besøk pr. 1 000 innbyggere. På samme måten som under den forrige høykonjunktur på midten av 1980-tallet er altså besøkstallene nå på et lavmål.

Publikumsundersøkelser tyder på at teater- og operatilbudet når ut til flere. Andelen som har vært i teater eller opera siste året har økt fra 27 prosent i 1983 til 32 prosent i 1995.

Utlån fra bibliotek: Svakt økende på 1990-tallet

Utlån fra folkebibliotekene har økt siden begynnelsen på 1980-tallet. Fra et utlån pr. innbygger på 4,0 i 1980 og 1981, lå tallet på rundt 4,3 fram til 1988. I 1989 gjorde utlåns-tallene et hopp til 4,7 utlån pr. innbygger, og har etter det steget svakt til 5,2 utlån pr. innbygger i 1996. Dette tallet er lavt sammenliknet med de andre nordiske land, i Danmark var tallet til sammenlikning vel 15 i 1989. Publikumsundersøkelser fra slutten av 1970- og 1980-tallet viser en klar økning i andelen av befolkningen som bruker folkebibliotekene. Økningen i andelen brukere synes å ha fortsatt på 1990-tallet.

Færre løssalgsaviser pr. innbygger i 1995

Antallet eksemplarer av dagsaviser pr. 1 000 innbyggere økte nokså jevnt gjennom 1980-tallet fram til 1988-1989. I 1980 var det 429 eksemplarer pr. 1 000 innbyggere, sammenliknet med 497 i 1988, og 557 i 1989. Denne økningen skjedde ganske parallelt med økningen i antallet husholdninger. Antallet eksemplarer pr. husholdning økte forholdsvis beskjedent. Etter 1989 gikk antallet eksemplarer ned med om lag 10 prosent til 510 eksemplarer pr. 1 000 innbyggere (inkludert Aftenpostens aftennummer) i 1990, der tallet har holdt seg fram til 1996, med unntak av 1991 og 1995 da antallet var lavere. Nedgangen fra 1994 til 1995 skyldes for en stor del nedgang i opplaget for løssalgsaviser.

BOLIG, OMGIVELSER OG MILJØ**Bedring i bostandard**

To enkle indikatorer på boligstandard, begge hentet fra levekårsundersøkelsene, tyder på en vesentlig forbedring av boligstandarden i løpet av de to siste tiårene. Den første indikatoren går på trangboddhet: Andelen av befolkningen 16-79 år som bor trangt, ble redusert fra 16 til 8 prosent fra 1980 til 1991. Her har det imidlertid ikke skjedd noen forbedring i de fire årene fram til 1995. Et annet mål som viser bedring i boligstandard er hvor moderne boligen er. I løpet av 15-årsperioden er det blitt færre som bor i en bolig uten bad eller wc, eller med kalde eller fuktige rom. Bare 6 prosent av befolkningen 16-79 år bodde i en umoderne bolig i 1995, mens 18 prosent levde under slike boforhold 15 år tidligere.

Forurensning og støy i lokalmiljøet

Det er vanskelig å finne gode indikatorer som sier noe om utviklingen i lokale miljøforhold. Viktige komponenter for lokal luftforurensning er nitrogendioksid (NO₂), svoveldioksid (SO₂) og svevestøv. Konsentrasjonen av SO₂ har avtatt betydelig siden slutten av 1970-årene, i takt med nedgangen i utslippene. Den lokale forurensningen i de store byene består i dag i hovedsak av nitrogenoksider og svevestøv. Utslipp fra biler og støy fra piggdekkslitasje er de største kildene. Den betydelige trafikkveksten som nå skjer i veitransporten er derfor et viktig miljøproblem.

Å trekke slutninger fra dette til hvordan miljøbelastningene har utviklet seg for den enkelte er vanskelig. Det man vet, er at nitrogenoksider og svevestøv gir økt risiko for luftveisplager. Konsentrasjonene av begge disse to komponentene er

fremdeles så høye at mange utsettes for nivåer som er bekymringsverdige. Det er anslått at det i Norge er 660 000 personer som utsettes for konsentrasjoner av NO₂ som er over anbefalte grenseverdier, for svevestøv er det samme anslaget på 700 000 utsatte. Rundt 260 000 nordmenn er sterkt plaget av støy fra veitrafikken i bomiljøet, i tillegg er rundt en million nordmenn utsatt for veitrafikkstøy over veiledende grenseverdi. De samfunnsøkonomiske kostnadene på grunn av helseskader forårsaket av lokal luftforurensning er betydelige. Et eksempel fra Oslo: Beregninger viser at økte utgifter til offentlig helsevesen, produktivitetstap og økt dødelighet som følge av svevestøvforurensningen beløper seg til om lag 950 millioner kroner pr. år.

Miljøbelastningene vil blant annet avhenge av hvordan bosetningsmønsteret utvikler seg, og hvor mye tid som brukes i nærmiljøet. Ifølge levekårsundersøkelsene var andelen som oppgav at de var utsatt for støy fra veitrafikk omtrent den samme i 1995 som i 1980: Henholdsvis 14 og 13 prosent. Andelen som rapporterte at de var utsatt for forurensning har også endret seg relativt lite. I alt var det 16 prosent av den voksne befolkningen som i 1995 svarte at de var utsatt for forurensning fra ulike kilder ved boligen. Den tilsvarende andelen var 18 prosent fire år før.

KRIMINALITET**Levekår og kriminalitet**

Trygghet for liv og eiendom må regnes som et viktig velferdsgode. Hvor trygt eller utrygt nordmenn har det, og hvordan dette endrer seg, er imidlertid vanskelig å måle. De forskjellige målemetodene gir også forskjellige resultater. Ser vi på utviklingen i etterforskede lov-

brudd, synes utviklingen entydig og negativ:

Fra 1980 til 1996 har antallet etterforskede lovbrudd pr. 100 000 innbyggere mer enn fordoblet seg. Den mest markerte økningen skjedde på 1980-tallet. Hovedmassen av registrert kriminalitet utgjøres hele tiden av vinningskriminaliteten, mer enn sju av ti ferdig etterforskede forbrytelser i 1996 var tyverier og annen tradisjonell vinningskriminalitet. Utviklingen i antall lovbrudd gjennom perioden har mange komponenter. For det første har det med stor sannsynlighet skjedd en reell økning i antall lovbrudd. For det andre kan politiets praksis ha endret seg, for eksempel har det skjedd betydelige endringer i politiets registreringsrutiner. Politiet kan også ha endret sin prioritering av ressursbruken, eksempelvis er ØKOKRIM blitt opprettet i perioden, samtidig som kontrollen av narkotikalovbrudd har hatt høy prioritet. Dette er da også lovbruddstyper der økningen har vært særlig stor. For det tredje kan publikum ha endret sin anmeldelsesatferd, eksempelvis vil en høyere andel forsikringstakere gjøre at flere har noe å hente ved å anmelde vinningslovbrudd. På den annen side har politiets oppklaringsprosent vært lav og synkende gjennom store deler av perioden, dette kan ha resultert i at færre har sett noen nytte i å anmelde særlig tyverier. I sum er det grunn til å regne med at den faktiske kriminaliteten har økt betraktelig når man ser hele perioden under ett, men feilkildene ved statistikken er altså mange.

Etterforskede grove voldsforbrytelser i tilbakegang

De grove voldsforbrytelsene økte sterkere på 1980- og begynnelsen av 1990-tallet enn i tiårene før. Vi

opplevde et særlig stort hopp i begynnelsen av 1990-årene, mens de tre siste årene til dels har gitt en klar nedgang. Også her kan det diskuteres i hvilken grad dette er et uttrykk for reelle tendenser: En viktig andel av økningen og den påfølgende reduksjonen for de groveste voldslovbruddene kan tilbakeføres til utviklingen i de groveste sedelighetslovbruddene. Her stod vi sannsynligvis først overfor en økende anmeldelsestilbøyelighet, i takt med økende oppmerksomhet og bevissthet rundt lovbrudd som voldtekt og incest. De tre siste årenes nedgang i registrerte grove voldslovbrudd skyldes delvis en markert nedgang i antall anmeldte og etterforskete lovbrudd av denne typen, en nedgang som særlig har omfattet sedelighetslovbrudd rettet mot barn. Det har vært spekulert i om denne nedgangen kan skyldes at den såkalte "Bjugnsaken" har økt folks skepsis mot å anmelde lovbrudd med slike trekk. Utviklingen i anmeldte grove sedelighetslovbrudd i 1996 og hittil i 1997 kan tyde på at denne trenden nå ikke gjør seg gjeldende lenger.

Offerfrekvensen er stabil

Befolkningens utsatthet for vold har vært temaet i samtlige levekårsundersøkelser i perioden. Her har utviklingen vært langt mer stabil, i alle undersøkelsene fra 1983 til 1995 svarer 4 til 5 prosent av de spurte at de har vært utsatte for vold i løpet av det siste året. Hvordan harmonerer så dette med den tidvis betydelige økningen i anmeldt og etterforsket grov voldskriminalitet?

En viktig forklaring på denne forskjellen ligger i at grove voldslovbrudd fremdeles er en svært sjeldent forekommende hendelse, så sjelden at den i liten grad vil fanges opp gjennom intervjuundersøkelser

av denne typen. Videre vet man at ofrene for de groveste voldslovbruddene ofte tilhører marginaliserte samfunnsgrupper som i liten grad nås gjennom levekårsundersøkelser. Ser vi på de gruppene med sosiale problemer som levekårsundersøkelsene når, er resultatene entydige. Utsattheten for vold og trusler er mer enn dobbelt så høy for sosialhjelpsmottakere og langvarig arbeidsløse enn for befolkningen i sin helhet. En feilkilde i denne sammenlikningen er imidlertid at levekårsundersøkelsenes generelle spørsmål om vold ikke ser ut til å fange opp den volden som enkelte yrkesgrupper er utsatt for i sitt arbeid.

Menn, og i særdeleshet unge menn, er de som i høyest grad blir utsatt for vold og trusler. Det er også denne befolkningsgruppen som er fullstendig dominerende blant de registrerte gjerningsmennene i kriminalstatistikken. Kort og forenklet sagt: Unge menn rammes av unge menns handlinger. Et problem her er imidlertid i hvilken grad levekårsundersøkelsene og strafferettsapparatet registrerer den private "familievolden" der kvinnene og barna dominerer blant ofrene.

I 1991 svarte 14 prosent av de spurte i Levekårsundersøkelsen at de hadde vært utsatt for tyveri og skadeverk i løpet av det siste året. Vi har ikke tidsserier som kan belyse utviklingen i befolkningens utsatthet for vinningslovbrudd. Det er denne typen lovbrudd som sannsynligvis utgjør det tallmessig viktigste innslaget når folk skal vurdere om kriminaliteten påvirker deres levekår.

Stabil frykt for vold

Andelen i befolkningen som er noe eller svært urolig for å bli utsatt for vold når de går ute alene på bo-

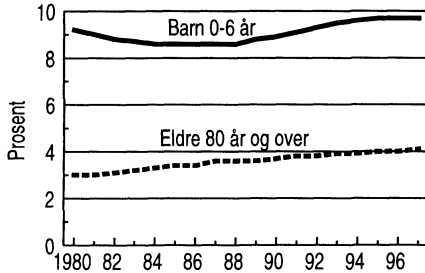
stedet, har heller ikke vist noen vesentlig økning fra 1983 til 1995. Om lag én av ti rapporterer slik uro. Her er det imidlertid svært markerte kjønns- og aldersforskjeller. Kvinner er mye uroligere enn menn, og de eldste kvinnene har den høyeste angsten for vold. Mer enn hver femte kvinne over 67 år er urolig for å bli utsatt for vold eller trusler på bostedet. Antakelig forverrer dette deres levekår, blant annet ved å redusere deres bevegesfrihet. Frykten for vold er større i byene enn i mindre tettbygde strøk.

Det er et mangfoldig årsaksmønster bak kriminaliteten. Kriminalitet kan blant annet forstås som uttrykk for svekket sosial integrasjon og redusert sosial kontroll. Stikkordsmessig er det rimelig å peke på en del faktorer i de senere års utvikling som kan ha påvirket kriminaliteten: En viss økning i urbaniseringen, økende problemer for ungdom på arbeidsmarkedet, økt tilgjengelighet for alkohol, og stadig nye ungdomskull som skal forholde seg til illegale rusmidler. Vi har også vært inne i en periode med store ungdomskull.

Artikkelen er en revidering av tilsvarende artikler i Samfunnsspeilet nr. 4/1994, 4/1995 og 4/1996. Forfatterne arbeider i Statistisk sentralbyrå, ved Seksjon for levekårsstatistikk, Seksjon for helsestatistikk, Seksjon for inntekts- og lønnsstatistikk og Seksjon for demografi og levekårsforskning. Befolkningsutviklingen er kommentert av forskningssjef Lars Østby. Forsker Randi Kjeldstad har beskrevet utviklingen på arbeidsmarkedet, mens prosjektleder Arne Andersen har skrevet kommentarene om kultur, inntekt og forbruk. Førstekonsulent Jorun Ramm står for kapitlene om helse og omsorg, og rådgiver Per Morten Holt har skrevet om utdanning. De øvrige kommentarene er skrevet av redaktør Dag Ellingsen.

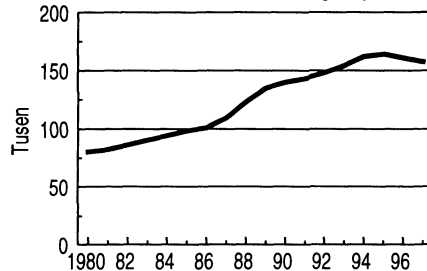
BEFOLKNING:

Andelen barn 0-6 år og eldre 80 år og over i befolkningen pr. 1.1. Prosent

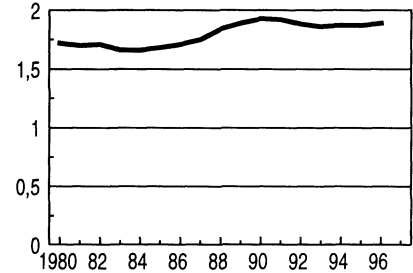

Kilde: Befolkningsstatistikk

Antall utenlandske statsborgere pr. 1.1.

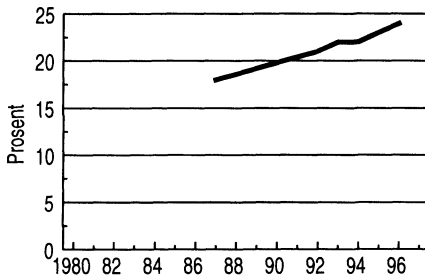

Kilde: Befolkningsstatistikk

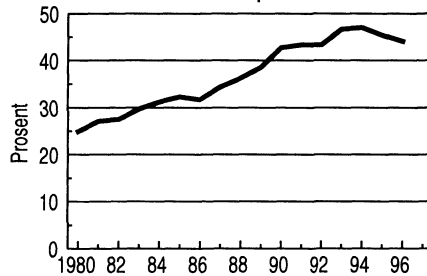
Samlet fruktbarhetstall¹

Kilde: Befolkningsstatistikk

Samboerskap: Andel av alle kvinner 20-44 år. Prosent

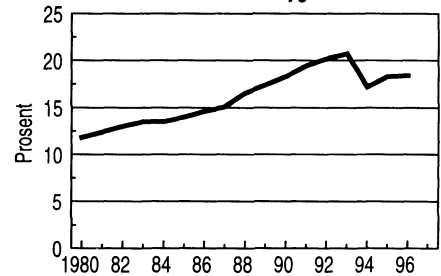

Kilde: Befolkningsstatistikk og diverse intervjudata

Beregnet andel skilte kvinner etter 40 års ekteskap. Prosent²

Kilde: Befolkningsstatistikk

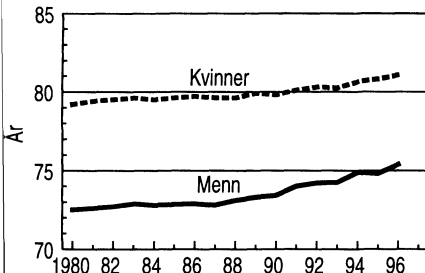
Enslige forsørgere som andel av alle barnefamilier i barnetrygden. Prosent

Kilde: Rikstrygdeverket

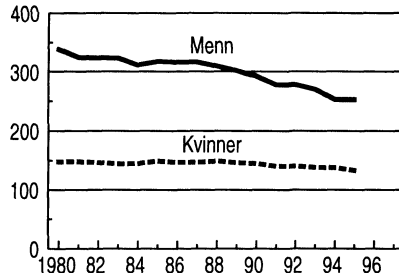
HELSE:

Forventet levealder ved fødselen

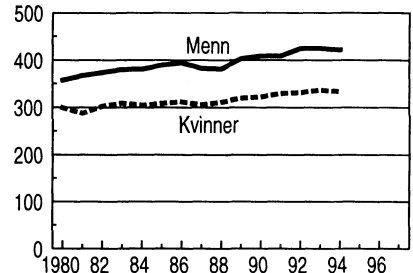
Kilde: Befolkningsstatistikk

Døde pr. 100 000 innb. 1-64 år, aldersstandardiserte rater

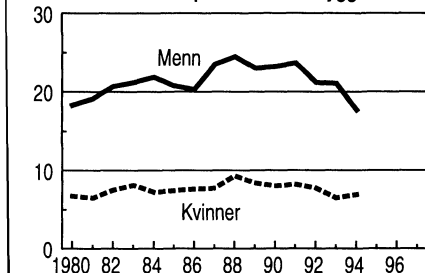
Kilde: Befolkningsstatistikk

Nye tilfeller av kreft pr. 100 000 innb., aldersstandardiserte rater

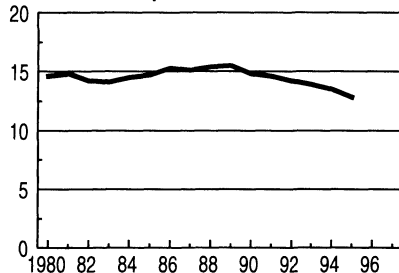
Kilde: Kreftregisteret

Selvmord pr. 100 000 innbyggere

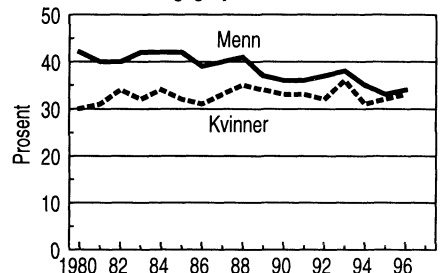
Kilde: Dødsårsaker

Aborter pr. 1 000 kvinner 15-49 år

Kilde: Abortstatistikk og Statens Helsetilsyn

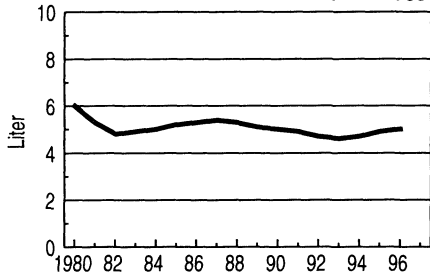
Andel dagligryktere 16-74 år. Prosent

Kilde: SSBs Omnibusundersøkelser

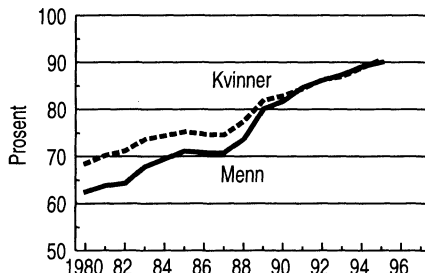
UTDANNING:

Alkoholforbruk: Liter ren alkohol pr. innbygger

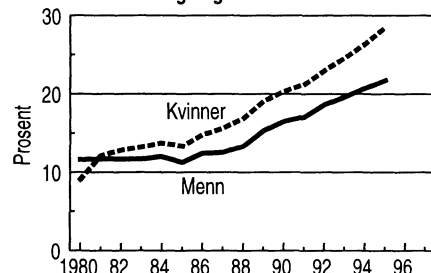
Kilde: Alkoholstatistikk

Andel 16-18-åringer i videregående skole. Prosent

Kilde: Utdanningsstatistikk

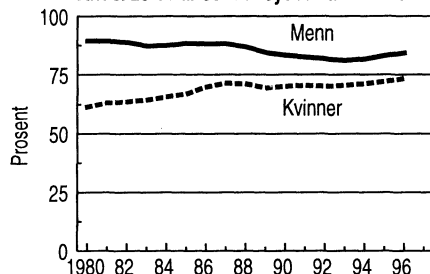
Andel 19-24-åringer ved universiteter og høyskoler. Prosent

Kilde: Utdanningsstatistikk

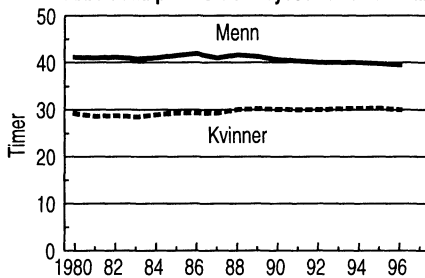
ARBEID:

Andel 25-66 år som er sysselsatte. Prosent

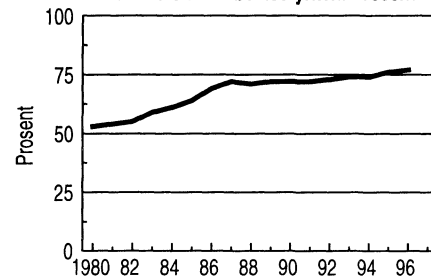
Kilde: Arbeidskraftundersøkelsen

Arbeidstid pr. uke blant sysselsatte 16-74 år³

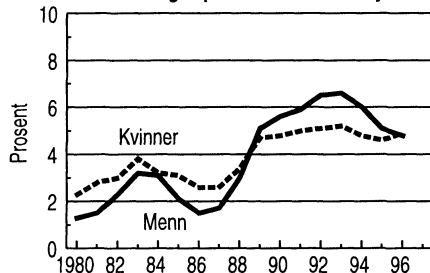
Kilde: Arbeidskraftundersøkelsen

Andel gifte/samboende kvinner med barn 0-6 år i arbeidsstyrken. Prosent

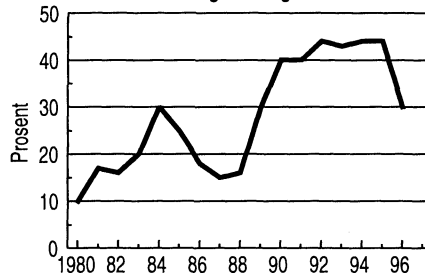
Kilde: Arbeidskraftundersøkelsen

Arbeidsledige i prosent av arbeidsstyrken⁴

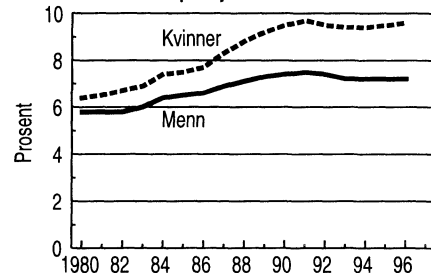
Kilde: Arbeidskraftundersøkelsen

Andel langtidsledige. Prosent

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsen

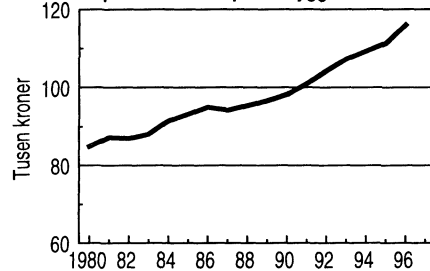
Andel uførepensjonister 16-66 år. Prosent

Kilde: Rikstrygdeverket

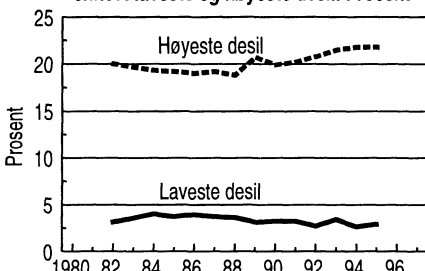
INNTekt OG FORBRUK:

Disponibel inntekt pr. innbygger. 1996-kroner

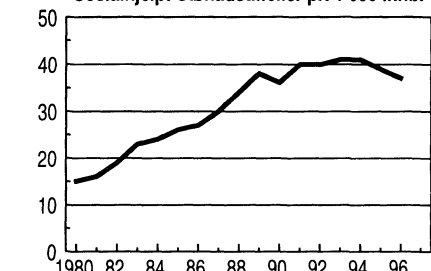
Kilde: Nasjonalregnskapet

Disponibel husholdningsinntekt pr. forbruksenhet i laveste og høyeste desil. Prosent⁵

Kilde: Inntekts- og formuesundersøkelsen

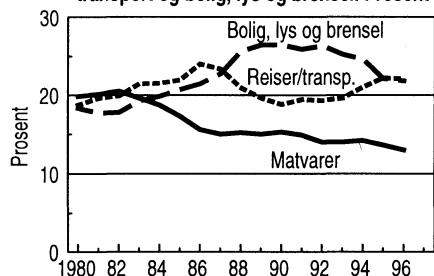
Sosialhjelp: Stønadstilfeller pr. 1 000 innb.

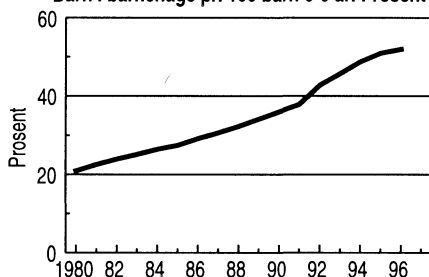
Kilde: Sosialstatistikk

OMSORG:

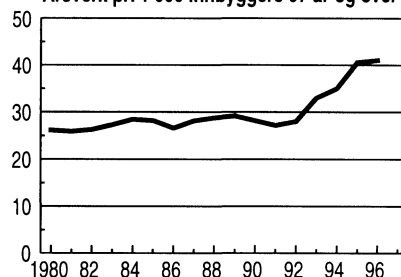
Andel av forbruksutgift til matvarer, reiser og transport og bolig, lys og brensel. Prosent

Kilde: Forbruksundersøkelsen

Barn i barnehage pr. 100 barn 0-6 år. Prosent⁶

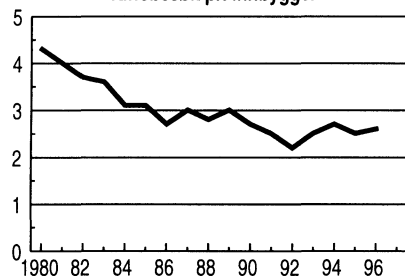
Kilde: Barnehagestatistikk

Hjemmesykepleien og hjemmehjelpstjenesten: Årsverk pr. 1 000 innbyggere 67 år og over⁷

Kilde: Pleie- og omsorgsstatistikk

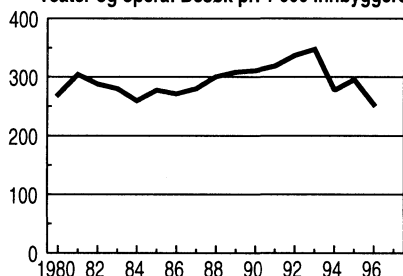
KULTUR:

Kinobesøk pr. innbygger

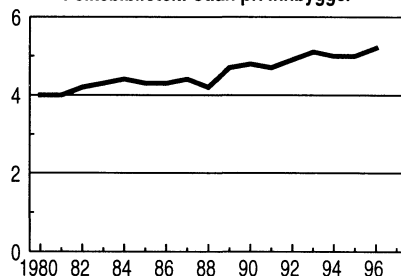
Kilde: Kulturstatistikk

Teater og opera: Besøk pr. 1 000 innbyggere

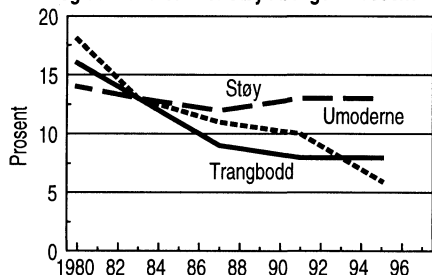
Kilde: Kulturstatistikk

Folkebibliotek: Utlån pr. innbygger

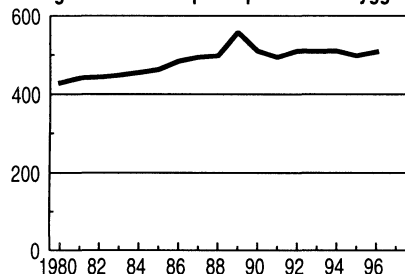

Kilde: Kulturstatistikk

BOLIG OG MILJØ:

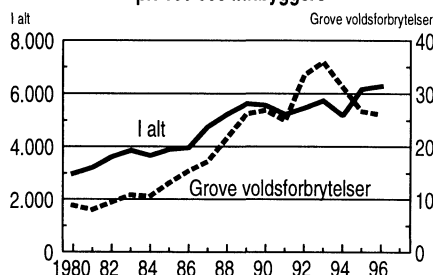
Andel som bor trangt, som bor i umoderne bolig og som er utsatt for støy i boligen. Prosent⁹

Kilde: Levekårsundersøkelsen

Dagsaviser: Eksemplarer pr. 1 000 innbyggere⁸

Kilde: Kulturstatistikk

KRIMINALITET:

Forbrytelser i alt og grove voldsforbrytelser pr. 100 000 innbyggere¹⁰

Kilde: Kriminalstatistikk

¹ Sum av ettårige fruktbarhetsrater 15-44 år. Antall barn hver kvinne kommer til å føde under forutsetning av at fruktbarhetsmønsteret i perioden varer ved og at dødsfall ikke forekommer.

² Under forutsetning av at et kull gifte kvinner gjennomlever de varighetsspesifikke skilsmisseratene vedkommende år, og at dødsfall og flytting til/fra utlandet ikke forekommer.

³ Brudd i tidsserien pga. endringer i undersøkelsesopplegget f.o.m. 1988.

⁴ Brudd i tidsserien mellom 1995 og 1996 (økning i ledighetstallet med 0,5 prosentpoeng pga. endringer i undersøkelsen).

⁵ De tidelene av husholdningene med lavest og høyest inntekt.

⁶ Inkluderer barn i tilbud til 6-åringer i skolen fra og med 1992.

⁷ Tallene omfatter ikke årsverk innen administrasjon og ledelse. Tall for 1994 er basert på de 331 kommunene som har kunnet oppgi årsverk innen hjemmetjenestene.

⁸ Bare aviser som utkommer 6 dager i uka. Fra og med 1989 regnes Aftenpostens aftennummer som egen avis.

⁹ En person bor trangt hvis personen bor alene og disponerer ett rom eller personen tilhører en flerpersonshusholdning som disponerer mindre enn ett rom pr. person. En bolig er umoderne hvis den er uten bad eller WC, eller er kald eller fuktig.

¹⁰ Omfatter voldtekt, utuktig omgang med barn under 14 år, incest, grov legemsbeskadigelse, drap og grovt ran.